

Стоян Буров

Д-Р ИВАН ПАРЛАПАНОВ – ОТ ГРАДЕЦ ДО ЛАЙПЦИГ

Stoyan Burov

DR. IVAN PARLAPANOV – FROM GRADETS TO LEIPZIG

Abstract: *The paper discusses the activities of Dr. Ivan Parlapanov, who studied at the University of Leipzig, where he defended his doctoral dissertation and from 1904 until the end of his life he lived and worked in Leipzig. He is engaged in trading of books, textbooks and teaching materials and accessories and develops book publishing and newspaper activities. He establishes contacts with a number of prominent public figures, politicians, scientists, writers and poets both in Germany and in Bulgaria. He made a significant contribution to the development of the Bulgarian-German economic, cultural and scientific relations during the first three decades of the twentieth century.*

Keywords: *Ivan Parlapanov; Gradets; Leipzig; Bulgaria; Germany; Bulgarian-German relations.*

*Докладът е специално подготвен
по случай 60-годишнината на проф. д-р Андрей Андреев,
чийто род по бащина линия произхожда от с. Градец*

Иван Христов Парлапанов (1874–1958) е роден в с. Градец, Котленско, през 1874 г. Според легендата, описана от Христо В. Димитров [вж. Димитров, Хр. В. 1933, с. 38–41] и доразвита в малко сензационен дух от Петър Величков [Величков, П. 2013, с. 42–48], негова баба е Дженда, любимата на Шибил, която пък е прототип на Йордан-Йовковата Рада от разказа „Шибил“. Баба му Дженда е имала от първия си съпруг четири момчета, едно от които е баща на Иван Парлапанов. Бащата е починал рано, когато синът му Иван е едва на пет години.

Заедно с няколко околни села – Жеравна, Медвен, Катунисце, Ичера, село Градец, което отстои на около 15 км от Котел, е средище на българската духовност и култура през Възраждането и в първите десе-

тилетия след Освобождението. Родом от Градец са будители и революционери, като напр. Петър Пармаков (1850–1876), участник в Априлското въстание, четници като Васил Рахнев (от четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа), прославени генерали, като Радко Димитриев (1859–1918), Божко Икономов (1865–1921) и Стефан Цанев (род. 1881), политици, министри, юристи, финансисти, търговци, дейци на културата и просветата.

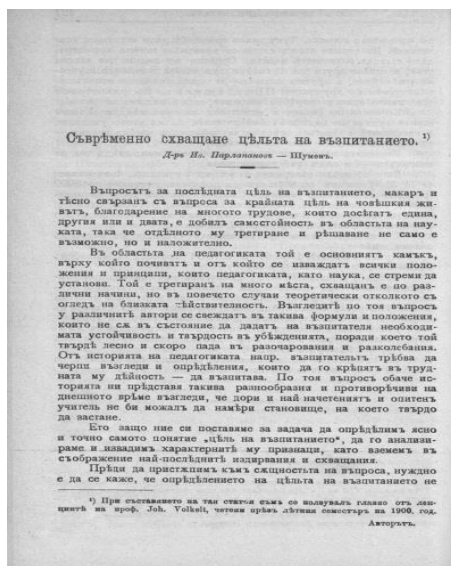
Животът и дейността на Иван Парлапанов подробно са разглеждани от изтъкнатия немски българист, преводач и лексикограф Дитмар Ендлер в няколко подробни публикации, на последната от които се позоваваме тук [Endler, D. 2018, S. 13–33]. Д. Ендлер разполага с автентични документални и устни сведения за Парлапанов, предоставени му от неговата дъщеря Шарлоте Хофман (Charlotte Hoffmann) и от внучката му д-р Ирмгард Фрийе (Dr. Irmgard Friehe).

Според тези сведения, както и според данните, които намираме във вече посочената книга на Христо В. Димитров [Димитров, Хр. В. 1933, с. 146–147] и в книгата на Велико Йорданов „Лайпциг и българите“ [Йорданов, В. 1938, с. 67–68], първоначално Иван Парлапанов е учил в родното си село. През пролетта на 1888 г. отива да работи при чичо си в Добруджа. Там той се занимава със селскостопанска работа и търговия. През 1895 г. завършва авторитетното педагогическо училище в Казанлък. Известно време учителства в Добрич, след което, през есента на 1897 г., постъпва в Лайпцигския университет, където изучава основно философия, педагогика и математика. През 1901 г. под ръководството на професора по философия и педагогика Йоханес Фолкелт (Johannes Volkelt) (1848–1930) защитава дисертация на тема „Das Utilitätsprinzip in der Pädagogik vom Auftreten der Reformpädagogen bis Pestalozzi“ („Утилитарният принцип в педагогиката от появата на Реформаторските педагози¹ до Песталоци“) и става доктор по педагогика. До 1904 г. е гимназиален учител в Разград (1901–1902) [вж. Радев, П. 2020] и Шумен. През 1903 г. той публикува в сп. „Училищен преглед“ статията „Съвременно схващане целта на възпитанието“, където под линия съобщава, че при съставянето ѝ се е позовавал основно на лекциите на проф. Йоханес Фолкелт, които е слушал през летния семестър на 1900 г. [вж. Парлапанов, Ив. 1903, с. 128–142].

От 1904 г. трайно се установява в Лайпциг, където се оженва за немкиня, но както свидетелства В. Йорданов [Йорданов, В. 1938, с. 68], си остава български гражданин. Занимава се с търговия с книги, учебници и учебни помагала и принадлежности, развива книжарска,

¹ Реформаторска педагогика (нем. *Reformpädagogik*, англ. *Progressive education*) – направление в педагогиката, възникнало в края на XIX век.

книгоиздателска и вестникарска дейност. Установява контакти с редица видни общественици, политици, учени, писатели и поети както в Германия, така и в България. Има значителен принос за развитието на българско-немските културни и научни връзки и отношения особено през първите три десетилетия на XX век. През 1929 г. по предложение на Софийската търговска камара българското правителство го назначава за почетен вицеконсул при почетния консул в Лайпциг, какъвто той остава до началото на 1936 г.

Статията в сп. „Училищен преглед“ (1903)

През 1908 г. той организира първата по рода си изложба на немски книги, учебни помагала и принадлежности в Софийския университет. Свидетелството за тази изложба е на В. Йорданов, който пише: „Първата изложба на учебни помагала в Софийския университет [...] му спечели името на [...] пионер на немско-българските търговски отношения“ [Йорданов, В. 1937, с. 1135; Йорданов, В. 1938, с. 68]. В книгата си за историята на с. Градец Хр. В. Димитров пише, че изложбата се е състояла с голям успех през 1907 г. [Димитров, Хр. В. 1933, с. 147]. Според Д. Ендлер изложението се е състояло през 1908 г., но доказателства не се представят. За съжаление не можем да потвърдим годината и датата на изложбата: въпреки положените усилия не срещнахме информация в тогавашните вестници за това мероприятие на Парлапанов. Трябва да се има предвид още и това, че в началото на 1907 г., след като Фердинанд е освиркан от студентите при откриването на Народ-

ния театър, Софийският университет е затворен за половин година, а всички професори и лектори са уволнени. Университетът възстановява нормалната си работа едва през първото полугодие на 1908 г. – след, общо взето, несполучливия опит на властите да го отворят през есента на 1907 г., като привлекат за преподаватели чужденци и гимназиални учители. Остава неясно точно в кой период през 1907–1908 г. е организирана изложбата на Ив. Парлапанов.

Д. Ендлер допълва картината за началния етап от дейността на Парлапанов за поощряване и развитие на търговската дейност между Германия и България, като отбелязва, че във връзка с рекламата на немските учебни помагала и принадлежности той публикува през 1911 г. илюстриран каталог, а от 1910 до 1915 г. издава „Илюстриран пътеводител на немската и австро-унгарската индустрия“. Подготвя малки рекламни брошури, предназначени за немската аудитория, напр. за ползите на българското кисело мляко и др. [Endler, D. 2018, s. 17]. Без съмнение тласък за развитието на търговската дейност на Парлапанов дава успехът от първата изложба на книги, учебни помагала и принадлежности през 1907–1908 г. През следващите десетилетия Парлапанов не престава да развива бизнеса си в областта на училищното дело.

Ето какво пише на баща си Гео Милев през 1914 г. относно покупката на екземпляри от някаква картина, продавана от Парлапанов:

*До Мильо Касабов — Стара Загора
Лайпциг, 27 април 1914*

Тате, за Парлапановата картина ходих днес при него и узнах това: има около 2000 още. Продад е 1000 и нещо досега, но в Германия, Франция и Русия; в България не повече от 110; около стотина се намирали у Кирил Кръстев (хрищенеца). Продава ги поотделно 4 лв. едната, 1000 по 1,25 лв., 100-те по 2 лв., но можем да вземем напр. по 100 или 500 и т.н. и когато станат 1000, да имаме шконтото и пак да ни бъдат по 1,25 (искаше 1,50, но се съгласи на 1,25). Все пак струва ми се, че е скъпо, а по 4 лв. едната едва ли би се продала. Пък и не са бог знае каква хубост. Други работи собствени има „Желязната врата на Дунава“ (картина), а други разни картини (географски и пр.), физически, химически инструменти доставя като комисионер. Ако искаш, мога да ти пратя каталога му. Такива доставя и Данов; но той (Парлапанов) ги доставя с 30–40% по-долу от Дановите цени. От картините има и без своята фирма, та можем да печатаме наша — т.е. да ги прехвърли нам или поне 1 част. Можеш да ги изписваш и от София (д-р Ив. Парлапанов — София), има там складирани.

(писмо № 9: <http://geomilev.com/tom5pisma1.html>)

Финансовият успех в този бизнес става предпоставка Парлапанов да се залови със собствена издателска и друга културна дейност, изцяло или частично финансирана с негови средства.

Съставител на три (и издател на първите два) уникални алманаха:

1. Алманах Царство България / *Bulgarisches Staatsadressbuch*. 1917. Leipzig: Dr. Iwan Parlapanoff & Co.

2. Алманах Царство България / *Bulgarisches Staatsadressbuch*. 1919. Leipzig: Dr. Iwan Parlapanoff & Co.

3. [Юбилеен] алманах за Царство България 1878 – 1928 / *Jubiläums-Almanach Königreich Bulgarien 1878–1928*. Leipzig und Sofia: Max Beck Verlag, 1928.

Първите два алманаха са огромни по обем томове (всеки от тях съдържа над 1000 страници голям формат), в които информацията е разделена на няколко части:

Конституция и управление [на България], Адресник на Царство България, Регистър на браншите [„браншовете“ – бел. наша], Търговски писма, Стопански преглед, Обяви, Учебни заведения, Пътеводител. Освен информация за личности и бизнес дейности указателите съдържат още карти и много реклами. В допълнение към традиционните указателни списъци изданията предлагат кратка история на България, конституцията на Царство България, статистически данни, съвети как се пишат бизнес писма и др. Алманасите, особено юбилейният алманах, далече надхвърлят предназначението си на рекламни справочници за търговци и предприемачи. Много от материалите са публикувани едновременно на български и немски език.

Както се посочва в краткия предговор, Юбилейният алманах излиза през 1928 г. във връзка с навършването на три знакови годишнини: близо хиляда години от управлението и „златния век“ на Симеон Велики, половин век от възстановяването на българската държавност след Руско-турската война и десет години от възкачването на цар Борис III на българския престол. Тук също има рекламен раздел, но на него му е отделено малко място в края на алманаха. В раздела се представят учреждения, банки, агенции и фирми както немски, така и български и както на немски, така и на български език. В алманаха са поместени много черно-бели фотографии, повечето от които са с много високо качество на изображението.

Юбилейният алманах от 1928 г.

В предговора съставителят благодари за помощта в подготовката на изданието на Кирил Христов, който, както е известно, в ония години живее в Лайпциг, и на Паул Линденберг (1859–1943), известен немски журналист и писател, председател на Немско-българското дружество в Берлин. От Линденберг в алманаха е публикуван специален поздрав на немски и български *Благопожелания към България*, освен това той е автор на статията за цар Борис III, с която се открива алманахът (стр. 3–7) (на немски език), на интересния материал *Спомени от пътешествията ми в България* (стр. 129–142) (на немски и на български), както и на текста *Literarische Übersicht „Литературен преглед“* (стр. 286–291).

В началото на книгата, след статията за цар Борис III, е публикуван и специален поздрав на немски и български към България и българите от цар Фердинанд по случай 50-годишнината от Освобождението. Следват официални поздравления и обръщения към българите и България от известни немски личности, повечето от които в различ-

но време и по различни поводи са имали контакти с нашата страна: Карл Едуард, херцог Сакскобургготски (1884–1954), проф. д-р Л[удвиг] Хек (1860–1951), зоолог, директор на зоологическата градина в Берлин, фелдмаршал [Аугуст] фон Макензен (1849–1945), проф. д-р Е[дуард] Норден (1868–1941), специалист по класическа филология и история на религиите, ректор на университета „Фридрих Вилхелм“ в Берлин², д-р Рудолф Пехел (1882–1961), редактор на в. „Deutsche Rundschau“, и др.

Следва най-обемният раздел, в който български и чуждестранни, предимно немски учени и специалисти посвещават статии за България и българския народ, за историята, езика, литературата и културата на България, за нейната икономика, постижения, природни дадености, туристически обекти и под. Статиите са или само на немски, или само на български, а значителна част от тях са публикувани и на двата езика. По-интересни от тях са: *Разпространението на българите* от проф. д-р Густав Вайганд, *Bulgarien / Land und Leute* („България / Страна и народ“) от проф. д-р К. Каснер³ (с много снимков материал), *Положението на българския между славянските езици* от д-р Карл Х. Майер⁴ (Мюнстер), *Die Bulgaren im Kreise der Indogermanen* („Българите сред индоевропейците“) от проф. д-р Стефан Младенов, *Ein Jahrtausend bulgarischer Geschichte* („Хиляда години българска история“) от д-р Вилхелм Руланд⁵. Следва представяне на Софийския университет от тогавашния ректор Гаврил Кацаров, на българската археология от проф. д-р Богдан Филов, на влиянието на чуждите култури от проф. Бончо Боев, на българското учебно дело извън България от Велико Йорданов, на влиянието на германската култура върху нашето развитие от съставителя на алманаха д-р Иван Парлапанов. Отделено е място на материали за България като туристическа страна от Ото Мюлер-Нойдорф, за външната търговия на България от Паул Фос, директор на Лайпцигския панаир, за развитието на българската индустрия от д-р В. Николчов⁶, за българското изкуство от Андрей Протич, за българската народна музика от д-р Петър Панов, за българските тютюни от Паул Леман, за жп делото в България от Юрдан

² Както се е наричал тогава Хумболтовият университет в Берлин.

³ Карл Каснер (1864–1950) е световноизвестен немски физик, климатолог и метеоролог, чуждестранен член на БАН (1929), доктор хонорис кауза на Софийския университет (1939), голям приятел на България, първи председател на немско-българското дружество в Берлин, автор на книгата *Bulgarien, Land und Leute: Leipzig*, 1916 [вж. повече за него у **Кирова, Д.** 2014, с. 67–70].

⁴ Карл Х. Майер (1890–1945) – езиковед славист, чуждестранен член на БАН (1941) [вж. за него **Романски, Ст. и Арнаудов, М.** 1945, с. 95–97].

⁵ Hofrat Dr. Wilhelm Ruland (1869–1927) – писател.

⁶ Вероятно става въпрос за Васил Николов Карагъзов (1856–1938).

(Йордан) Данчов⁷ и др. В този раздел публикува хубав очерк за Търново известният австрийски писател, публицист и преводач Рода Рода⁸.

В аламанаха е отделено място и на няколко превода на произведения от българските писатели Петко Тодоров, Елин Пелин, Кирил Христов, Ангел Каралийчев, Йордан Йовков, Иван Вазов. Художественият раздел се открива със сравнително подробния обзор *Die Gipfel des Bulgarischen Schrifttums* „Върховете на българската литература“ от G.S.⁹ Накратко са представени Петко Славейков, Любен Каравелов, Христо Ботев с включен превод на баладата „Хаджи Димитър“ (преводът е на Рода Рода), Иван Вазов с включени преводи на стихотворенията „Нощна песен“ (преводът е на Георг Адам) и „Новото гробище над Сливница“ (превод – Рода Рода), Стоян Михайловски, Константин Величков, Алеко Константинов. Пенчо Славейков е представен с „Плакала е горчиво нощта“ (превод на Георг Адам) и „На Балкана“ (превод Рода Рода). Следва кратък коментар на творчеството на Мара Белчева, представена с два превода на нейни стихове от Кирил Христов, и на Антон Страшимиров. Значително повече място е отделено на Кирил Христов, поместени са преводи на шест негови стихотворения, между които „Жени и вино! Вино и жени!“ (превод на Рода Рода) и „Скитник“ (превод на Георг Адам). Следва изложение за Пейо Яворов, представен с три превода на негови стихотворения, направени от Рода Рода и Мели

⁷ Йордан Данчов (1871–1956) първо завършва математика в Гент, Белгия, след това защитава докторат по механика в Лайпциг (1895), завършва и строително инженерство в Цюрих, Швейцария, през 1901 г. Инженер в Главна дирекция на железниците (1904–1919), организатор и първи ректор на Висшето техническо училище в София (1942–1944). Статията е своеобразно продължение на книгата *Das Eisenbahnwesen in Bulgarien* „Железниците в България“ (1917), която излиза под № 3 в *Bulgarische Bibliothek* (вж. по-нататък).

⁸ Александър Рода Рода (1872–1945) е автор на сборника *Das Rosenland. Bulgarische Gestalter und Gestalten. Nachdichtungen von Erzählungen und Gedichten aus dem Volksschatz des Landes, Ennoch, Hamburg, 1918*, който съдържа негови преводи на произведения на най-добрите български писатели и поети, придружени с кратки биографични данни за следните автори: Петко Р. Славейков, Любен Каравелов, Христо Ботев, Иван Вазов, Стоян Михайловски, Екатерина Каравелова, Алеко Константинов, Пенчо Славейков, Мара Белчева, Цанко Церковски, Антон Страшимиров, Кирил Христов, Андрей Протич, Пейо Яворов, Александър Балабанов, Александър Божинов, Елин Пелин, Петко Тодоров, Трифон Кунев, Стилиян Чилингиров, Теодор Траянов, Йордан Йовков, Дора Габе, Людмил Стоянов, Димчо Дебелянов, Владимир Пеев. Сборникът е преиздаден под ред. на Пенка Ангелова в рамките на BIBLIOTHECA AUSTRIACA през 1995 г. от издателство ПИК, Велико Търново.

⁹ На този етап не успяхме да идентифицираме автора на обзора.

М. Шишманова¹⁰. Споменати са още Елин Пелин, Петко Тодоров, Трифон Кунев, Теодор Траянов, Дора Габе, Димчо Дебелянов, Николай Лилив, Йордан Стубел, Ат. Далчев, Н. Фурнаджиев, Ел. Багряна, Й. Йовков, А. Каралийчев, Вл. Полянов.

Публикувана е и статията *Eine bulgarische Apologie auf Deutschland* „Една българска апология на Германия“ – неподписана, Д. Ендлер с основание предполага, че неин автор е Кирил Христов [Endler, D. 2018, с. 29].

Разделът „Българска проза (950–1928)“, където именно са публикувани преводите на споменатите по-горе български писатели, започва със знаковото произведение на Черноризец Храбър *О писменех* – първо на немски, след това и на съвременен български.

Юбилейният алманах, чийто вдъхновител и съставител е Иван Парлапанов, е много амбициозно начинание, реализирано с вкус, изисканост и професионализъм. Поради големия си обем и високото полиграфическо качество при изпълнението алманахът вероятно е много скъпо издание, каквото малцина в ония години могат да си позволят, ако зад тях не стои щедра държавна подкрепа. Той е венец в организационната и творческа дейност на съставителя, отдадена всецяло на развитието на българско-немските връзки и отношения във всички сфери на стопанския и културния живот.

Както отбелязва и Дитмар Ендлер [Endler, D. 2018, с. 18], най-значимото издателско дело на Иван Парлапанов са деветте тома на *Bulgarische Bibliothek* (1916–1919):

№ 1. Ischirkoff, A. Bulgarien, Land und Leute. I. Teil (Allgemeines, Paläogeographie, Oberflächengestaltung, Klima, Pflanzenleben, Tierwelt). Leipzig, 1916.

[България – страна и народ. Първа част (Общи положения, Палеогеография, Повърхност, Климат, Растителен живот, Животински свят)]

№ 2. Ischirkoff, A. Bulgarien, Land und Leute. II. Teil (Bevölkerung, Volkswirtschaft, Siedelungsverhältnisse) mit 24 Tafeln und einer Eisenbahnkarte. Leipzig, 1917.

[България – страна и народ. Втора част (Население, Народно стопанство, Селищна мрежа) с 24 таблици и карта на жп транспорта]

¹⁰ Мели М. Шишманова (Мелания Миланова Шишманова) (1896–1962) – изтъкната писателка, преводачка, популяризаторка на българската литература в немскоезичните страни. По-голямата част от живота ѝ преминава във Виена, поддържа дружески връзки със сина на Иван Шишманов – писателя Димитър Шишманов (самата тя е от големия род на Шишманови), с Фани Попова-Мутафова, Елин Пелин, Ангел Каралийчев и др.

№ 3. Dantschoff, J. Das Eisenbahnwesen in Bulgarien. Mit 24 Bildertafeln und einer Eisenbahnkarte. Leipzig, 1917.

[Железниците в България. С 24 снимки и карта на жп транспорта]

№ 4. Arnaudoff, M. Die bulgarischen Festbräuche. Leipzig, 1917.

[Българските празнични обичаи]

№ 5. Slatarski, W. N. Geschichte der Bulgaren. I. Teil. Von der Gründung des bulgarischen Reiches bis zur Türkenzeit (679–1396). Mit 9 Bildern und 10 Kartenskizzen. Leipzig, 1918.

[История на българите. Първа част. От основаването на българското царство до турско време (679–1396). С 9 снимки и скици на карти]

№ 6. Staneff, N. Geschichte der Bulgaren. II Teil. Vom Beginn der Türkenzeit bis zur Gegenwart. Mit vier Bildertafeln und einer Karte. Übersetzt von Heinrich Kaspar (Swischtstoff). Leipzig, 1917.

[История на българите. Втора част. От началото на турското време до съвременето. С четири снимки и една карта. Преведено от Хайнрих Каспар (Свищов)]

№ 7. Radoslawoff, [Bogomil]. Der Bergbau in Bulgarien. Übersetzt von Prof. Dr. Gustav Weigand. Leipzig, 1919.

[Минното дело в България. Преведено от Густав Вайганд]

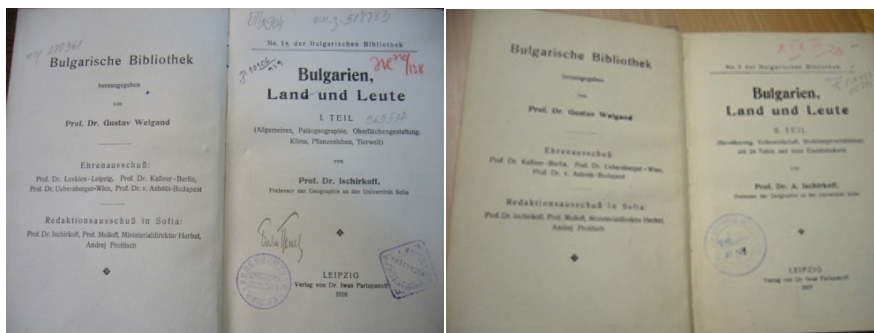
№ 8. Todoroff, P. Skizzen und Idyllen. Übertragen von Georg Adam. Leipzig, 1919.

[Скици и идилии. Преведено от Георг Адам]

№ 9. Bulgarische Volkslieder. Gesammelt von Pentscho Slawejkoff, übertragen von Georg Adam. Leipzig, 1919.

[Български народни песни. Събрани от Пенчо Славейков, преведени от Георг Адам]

Тъй като библиотеката е подробно разгледана на друго място [вж. **Буров, Ст., Бурова, Л.** 2019, с. 103–114], тук накратко ще се спрем основно на приноса на Иван Парлапанов за реализацията на този проект.

Първите два тома на *Bulgarische Bibliothek*

Деветте тома на *Bulgarische Bibliothek* излизат под редакцията на Густав Вайганд (1860–1930). Той е професор по романско и балканско езикознание и етнография в Лайпцигския университет (от 1896 г.). Изтъкнат специалист по балканските езици и диалекти: румънски, влашки, български, албански, гръцки и др. През 1906 г. основава в Лайпцигския университет Семинар за изучаване на българския език. Автор на българска граматика (*Bulgarische Grammatik* 1907; 2. изд. 1917), съставител на българско-немски и немско-български речник, които многократно са преиздавани, пръв преводач на Алековия *Бай Ганьо* на немски език. С висока популярност се ползва неговата книга *Ethnographie von Makedonien* (1924), издадена фототипно в България през 1981 г., преведена на български от Е. Пипилева и издадена в 1998 г. Голям приятел на българите и България, неговата дейност и изследвания в областта на българистиката са високо оценени от нашата научна и културна общественост. През 1902 г. е избран за дописен член на Българското книжовно дружество.

Густав Вайганд е основател на балканистична научна школа, във фокуса на която, макар първоначално да са балканските романски диалекти и езици, неизменно е българският език, при това в цялото му многообразие от диалекти, разпространени на Балканския полуостров. Има достатъчно основания да се приеме, че същинското научно начало на българската балканистика се поставя в Лайпциг в школата на Вайганд от самия Вайганд и неговите няколко български ученици, сред които най-важна роля за балканистиката в България има Стоян Романски.

Програмен характер за концепцията, съдържанието и целите на *Bulgarische Bibliothek* има предговорът на Вайганд към първия том:

Ischirkoff, A.: Bulgarien, Land und Leute. I. Teil. Leipzig, 1916 [„България – страна и народ“]. Тук именно Вайганд споменава и конкретния повод за основаването на библиотеката: включването на България в Първата световна война на страната на Германия. Той пише: „Дано този труд (първият том – бел. наша) като първи от библиотеката да намери добър прием и да допринесе за по-доброто опознаване и ценене на нашите нови федерални и бойни другари и на тяхната страна“ [Weigand, G. 1916, S. VIII]. Предговорът е датиран от края на м. май 1916 г., т.е. само няколко месеца след включването на България във войната (14 октомври 1915 г.).

Густав Вайганд е съставител на библиотеката, консултант, редактор и посредник между авторите и издателя д-р Иван Парлапанов. Със своя професионализъм той допринася за високите научни качества на изданията, които се представят на взискателната немска публика. Като цяло библиотеката далече надхвърля своя конюнктурен замисъл и пропагандни цели по две причини: че са привлечени за автори изтъкнати български учени и специалисти в съответните области и че с подготовката и реализацията на изданията се заема най-подготвеният немски българист в ония години Густав Вайганд.

Като се има предвид предприемчивият нюх на Парлапанов, с голяма степен на вероятност може да се твърди, че първоначалната идея за основаването на *Bulgarische Bibliothek* принадлежи именно на него. Издаването на деветте тома е изцяло негово дело, финансовите разходи за хонорарите на съставителя, авторите и преводачите, както и за отпечатването им – също са негови. Издателят е поел организационен и финансов ангажимент и за преводите на книгите, изискването е било авторите да ги представят в ръкопис на български език.

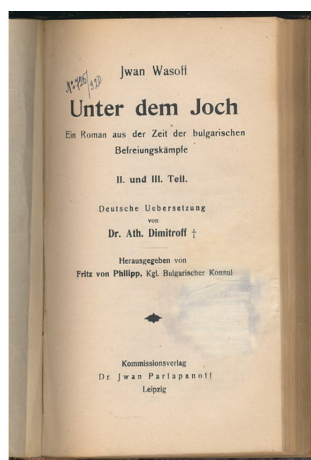
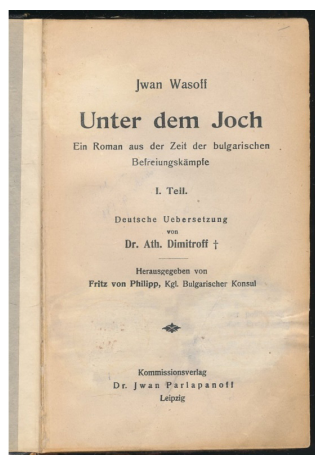
Общото дело на Парлапанов и Вайганд в Лайпциг спомага да се установят близки дружески отношения между двамата. Вайганд участва със свои материали и в трите алманаха на Парлапанов: в първите два със статията *Кратък преглед върху произхода и историята на българите* (на български и немски език), в юбилейния алманах със статията *Разпространението на българите* (също на немски и на български).

Междувременно Парлапанов инициира издаването на немски език на романа „Под игото“ на Иван Вазов, който излиза от печат в два тома през 1918 г. под заглавието *Unter dem Joch* като номер 2 и номер 3 в библиотеката за българска литература (*Bibliothek der bulgarischen Literatur*)¹¹. Това е първият опит за превод на романа на немски език, за съжаление неособено сполучлив. Бихме казали още, че това е един дос-

¹¹ Номер 1 на библиотеката е бил запазен за преводи на произведенията на Христо Ботев, но така и книгата не се появява на бял свят.

та закъснял превод. На английски език романът е преведен още през 1893 г., отпечатан в Лондон в началото на 1894. Любопитен факт е, че преводът на английски език се появява почти едновременно с първото издание на български като отделна книга (също 1894 г.). Романът е писан в периода 1887–1888 г. и е публикуван на части в 1889–1890 г. в *Сборника за народни умотворения, наука и книжнина*.

Преводач е д-р Атанас Димитров, родом също от с. Градец. Атанас Димитров (1874–1916), който е от бедно ромско семейство, със стипендия, отпусната му от Министерството на просвещението, завършва философия в гр. Йена, където защитава и докторат (1898 г.). Сътрудничи със статии по философски въпроси на сп. *Мисъл* от 1902 до 1906 г. и на други периодични издания. Редовен лектор е в Софийския университет по немски език от 1 февруари 1904 до 5 януари 1907 г. и от 1 февруари 1908 до смъртта му на 20 януари 1916 г., т.е. общо близо десет години [вж. *Алманах* 1940, с. 163]. Починал е внезапно от сърдечен удар в софийската минерална баня (в. Мир, бр. 4777/22 януари 1916 г.), така че не е успял да види отпечатан своя превод.

Оценките за превода на д-р Атанас Димитров не са положителни [вж. напр. *Липчева-Пранджева, Л.* 2012; *Ендлер, Д.* 2017, с. 113; *Endler, D.* 2018, S. 24–25].

След погрома на Германия и България в Първата световна война и за двете страни настават тежки времена, което дава неблагоприятно отражение върху стопанското и културното взаимодействие между двете страни. Иван Парлапанов прави опит да съживи контактите, като

основава и започва да издава двуезичното списание *Западно ехо / Echo des Westens*. Полумесечно списание за търговия, стопанство и култура.

Западно ехо, бр. 1/1 февруари 1921 г.

В първия брой е публикувана уводната статия „Нашата задача“. В нея Ив. Парлапанов набелязва 5 основни задачи и цели на списанието: 1. Да публикува за българското общество „мероприятията и методите, чрез които напредналите европейски държави и народи, а предимно германският, се мъчат да отстранят тежките бедствия по причини войната“; 2. Да следи европейския печат, за да запознава българското общество с новите открития и усъвършенствания на науката и техниката в областта на земеделието, занаятите, индустрията и търговията; 3. Да дава колкото е възможно по-пълни сведения за положението на западноевропейските тържища, за да бъде списанието полезно на засилващата се износно-вносна търговия; 4. Да публикува на немски език всякаква информация за българските официални власти, за търговията и стопанския живот в България; 5. Да улеснява търговските връзки между България и Германия и останалите европейски държави, като публикува обявления, реклами и др. под. информация.

Списанието редовно публикува аналитични статии, които биха заинтересували както немските, така и българските търговци и предприемачи, както и реклами и рекламни материали.

В няколко броя на списанието са публикувани български художествени произведения в превод на немски език: от Елин Пелин – разказите *Белчо* (бр. 5, год. II, 1 март 1922), *Любов* (бр. 21, год. II, 1 ноември 1922) и *Ветрената мелница* (бр. 4, год. IV, 29 февруари 1924); от Константин Величков – *Изгнаникът* (бр. 6, год. II, 15 март 1922; продължение в бр. 8, год. II, 15 април 1922). Книжка № 4 от 29 февруари 1924 г. се открива с „първи откъследи“, публикувани само на български език, от рома-

на *Ад в рая* на Кирил Христов, който, както пише в бележка на редактора, току-що е завършен от автора в Лайпциг. Въпреки написаното, че ще последва продължение, повече откъси от книгата не са поместени в следващите броеве до края на 1924 г., когато списанието престава да излиза. Автобиографичната книга остава неиздадена до 1997 г., когато се появява нейното първо издание на Университетското издателство „Св. Климент Охридски“ и издателство „Пеликан-Алфа“ – София.

От 1923 г. списанието има ново подзаглавие: *Списание за търговско-икономически връзки между Германия и балканските държави*, а от четвъртата си годишнина, кн. № 3, става *Официален орган на Германския съюз на експорттерите за България*.

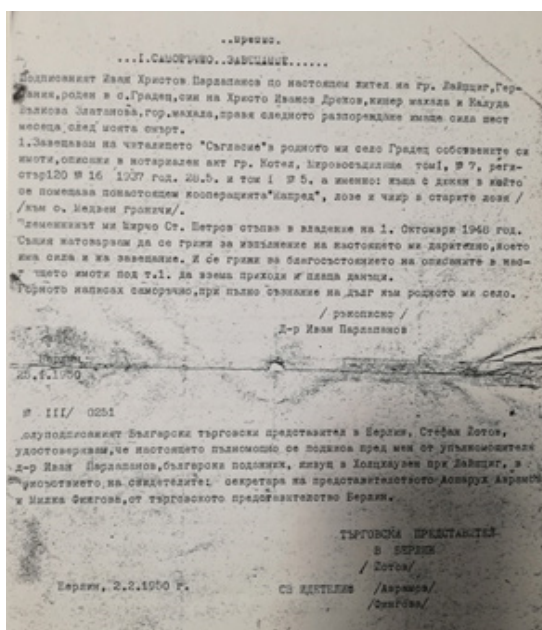
През 1928 г. по инициатива на Ив. Парлапанов е създаден едноминутен черно-бял документален филм „В царството на розите“ с надписи на български и немски, в който се представят следните обекти: София (парад на 24 май), Дупница, Рила, Рилският манастир, Пирин, Банско, Пловдив, Хисаря, Асеновград, Чирпан, Бургас, Варна, Анхиадо, Месемврия (Несебър), Шумен, Мадара, Преслав, Горна Оряховица, Велико Търново, Трявна, Карлово, Шипка, Розовата долина. Режисьор е Александър Вазов, оператор – Ханс Линке. Финансовите средства за филма са осигурени от Иван Парлапанов. Това е един от най-старите български документални филми. Представянето на филма в Берлин се е състояло тържествено на 31 октомври 1930 г., организирано там от немско-българското дружество [Йорданов, В. 1938, с. 38].

Велико Йорданов пише, че д-р Парлапанов, макар и да живее в чужбина, е бил и си остава винаги добър българин и патриот [Йорданов, В. 1938, с. 68]. Той разказва, че през Балканската война Парлапанов участва като обикновен войник, а през Първата световна война бива пленен при Дойран от гърците. По една случайност от загиване го спасява един гръцки чиновник, който също е учил при проф. Йоханес Фолкелт в Лайпциг.

Може да се вярва на разказа на Велико Йорданов, близък приятел, земляк и почти връстник на Иван Парлапанов. Велико Йорданов (1872–1944) е родом от с. Медвен, което се намира само на 6 км от родното село на Парлапанов Градец. От 1893 до 1898 г. той следва славянска филология в Лайпцигския университет. Именно в Лайпциг се установяват дружеските контакти между двамата, които продължават до смъртта на Велико Йорданов през 1944 г. За разлика от Парлапанов след завършване на образованието си в Лайпциг Велико Йорданов се установява за постоянно в България и заема различни високи постове в сферата на културата и просветата. Работи в Министерството на народното просвещение, редактор е на сп. „Училищен преглед“, директор на

Народната библиотека (1928–1934). Издава *История на Народната библиотека* (1930), много цитираната документална книга *Лайпциг и българите* (1938) – и двете библиографска рядкост, както и редица други произведения.

На 2 февруари 1950 г. Иван Парлапанов завещава на читалището в родното си село¹² следните свои имоти: къща с дюкян, намиращи се в центъра на селото, лозе, градина и чаир (ливада), които да станат собственост на читалището до 6 месеца след неговата смърт. Неговият племенник Мирчо Ст. Петров, който е встъпил във владение на посочените имоти през 1948 г., като пълномощник на Иван Парлапанов и изпълнител на завещанието ги преотстъпва на читалището още на 1 януари 1953 г., т.е. пет години преди кончината на дарителя.

Завещанието на Иван Парлапанов

Иван Парлапанов е починал на 31 януари 1958 г. Погребан е в Лайпциг, града, в който е живял повече от 50 години, но без да забрави за своята родина и за своя роден край. Напротив, през целия си живот той служи всеотдайно както на Германия, така и на България, като прави всичко възможно да предизвика интереса на немската общественост

¹² В завещанието е написано старото име на читалището. От 1899 г. читалище „Съгласие“, основано през 1862 г., носи името „Надежда“ [Димитров, Хр. В. 1933, с. 25].

към нашето стопанство, култура, природа, забележителности. Благодарение на неговите усилия особено в периода преди и след Първата световна война връзките между България и Германия стават тесни и плодотворни. Той е един от радетелите на българско-германското взаимодействие във всички сфери на стопанския и културния живот.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Публикации/Publications

Алманах 1940 – Алманах на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Животописни и книгописни сведения за преподавателите. Второ издание. За петдесетгодишнината на университета 1888–1939. София: Придворна печатница, 1940, с. 131. [Almanah na Sofiskia universitet „Sv. Kliment Ohridski“. Zhivotopisni i knigopisni svedeniya za prepodavatelite. Vtoro izdanie. Za petdesetgodishninata na universiteta 1888–1939. Sofia: Pridvorna pechatnitsa, 1940, s. 131].

Буров, Ст., Бурова, Л. 2019 – Стоян Буров, Лилия Бурова. Сто години Bulgarische Bibliothek на Иван Парлапанов и Густав Вайганд. – В: Л. Бурова, М. Ендрева, Р. Килева-Стаменова (съст.). От средновековния немски до съвременния български език. Сборник в чест на проф. д-р Борис Парашкевов. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2019, 103–114. [Stoyan Burov, Lilia Burova. Sto godini Bulgarische Bibliothek na Ivan Parlapanov i Gustav Vaygand. – V: L. Burova, M. Endreva, R. Kileva-Stamenova (sast.). Ot srednovekovnia nemski do savremenniya balgarski ezik. Sbornik v chest na prof. d-r Boris Parashkevov. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2019, 103–114].

Величков, П. 2013 – Петър Величков. Градешки циганин е прототип на Шибил. – В: Библиотека, 2013, № 1, 42–48. [Petar Velichkov. Gradeshki tsiganin e prototip na Shibil. – V: Biblioteka, 2013, № 1, 42–48].

Димитров, Хр. В. 1933 – Христо В. Димитров. Село Градец (Котленска околия). Бургас: Градецка културна дружба „Съгласие“, 1933. [Hristo V. Dimitrov. Selo Gradets (Kotlenska okolia). Burgas: Gradetska kulturna druzhba „Saglasie“, 1933].

Ендлер, Д. 2017 – Дитмар Ендлер. Българската литература в ГДР – затворена страница (?). – В: Език и литература, 2017, № 3–4, 108–132. [Ditmar Endler. Balgarskata literatura v GDR – zatvorena stranitsa (?). – V: Ezik i literatura, 2017, № 3–4, 108–132].

Йорданов, В. 1937 – Велико Йорданов. Професор Вайганд и българският семинар при Лайпцигския университет. – В: Училищен преглед, XXXVI (1937), № 9, 1129–1139. [Veliko Yordanov. Profesor Vaygand i

balgarskiat seminar pri Laupstsigskia universitet. – V: Uchilishten pregled, XXXVI (1937), № 9, 1129–1139].

Йорданов, В. 1938 – Велико Йорданов. Лайпциг и българите (С 27 снимки и портрети). София, 1938. [Veliko Yordanov. Laupstsig i balgarite (S 27 snimki i portreti). Sofia, 1938].

Кирова, Д. 2014 – Даниела Кирова. Литературни и публицистични текстове в рубриката „Фейлетон“ на българския немскоезичен вестник „Дойче Балкан Цайтунг“. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, 2014. [Daniela Kirova. Literaturni i publitsistichni tekstove v rubrikata „Feyleton“ na balgarskia nemscoe-zichen vestnik „Doyche Balkan Tsaytung“. Shumen: Universitetsko izdatelstvo „Episkop Konstantin Preslavski“, 2014].

Липчева-Пранджева, Л. 2012 – Любка Липчева-Пранджева. Патриарха – изграждане в своето и в чуждото. – В: Електронно списание LiterNet, 23.10.2012, № 10 (155). [Lyubka Lipcheva-Prandzheva. Patriarha – izgrazhdane v svoeto i v chuzhdoto. – V: Elektronno spisanie LiterNet, 23.10.2012, № 10 (155)].

Парлапанов, И. 1903 – Иван Парлапанов. Съвременно схващане целта на възпитанието. – В: Училищен преглед, VIII (1903), № 2, 128–142. [Ivan Parlapanov. Savremenno shvashtane tselta na vazpitanieto. – V: Uchilishten pregled, VIII (1903), № 2, 128–142].

Радев, П. 2020 – Пламен Радев. Известни българи са били учители в Разградската мъжка гимназия. – В: Вестник Екип 7 (Разград), 14 януари 2020. [Plamen Radev. Izvestni balgari sa bili uchiteli v Razgradskata mazhka gimnazia. – V: Vestnik Ekip 7 (Razgrad), 14 yanuari 2020].

Романски, Ст., Арnaudов, М. 1945 – Стоян Романски, Михаил Арnaudов. Карл Х. Майер. – В: Летопис на Българската академия на науките и изкуствата, XXIV (1940/41). София, 1945, 95–97. [Stoyan Romanski i Mihail Arnaudov. Karl H. Mayer. – V: Letopis na Balgarskata akademia na naukite i izkustvata, XXIV (1940/41). Sofia, 1945, 95–97].

Endler, D. 2018 – Dietmar Endler. Dr. Ivan Parlapanovs Beitrag zu den deutsch-bulgarischen Kulturbeziehungen. – In: Bulgarica 1. München: AVM.edition, 2018, 13–33.

Weigand, G. 1916 – Gustav Weigand. Vorrede. – In: Ischirkoff, A.: Bulgarien, Land und Leute. I. Teil (Allgemeines, Paläogeographie, Oberflächengestaltung, Klima, Pflanzenleben, Tierwelt). Leipzig: Verlag von Dr. Iwan Parlapanoff, 1916, V–VIII.